

K R I T I K A

Életmű(bibliográfia) szilánkokban

„Németh László írásainak lelőhelyeit nem sokan ismerik. A könyvtárakban, főleg fiatalok, tanulmányaik során sok időt vesztegetnek kereséssel. És nemigen látják a fától az erdőt” – kezdi Hartyányi István a *Mutató Németh László munkáihoz* c., a Somogyi-könyvtár kiadásában 1983-ban megjelent összeállításának utószavát. Mindezt súlyosbította, hogy írásainak egy része gyakorlatilag a tiltottak kategóriájába került, így új kiadása nem jelenhetett meg. Pedig Németh László gondolatait 1945 után is igényelte volna a magyar értelmiség, még jobban tán, mint a háborút megelőzően. Ugyanakkor, mivel bizonyos írásai csak régebbi alapítású könyvtárak jól eldugott, porosodó polcain voltak nehezen előkereshetők, így szinte automatikusan bizonyos mítosz is kialakult a Németh László-életművel kapcsolatban. Fokozta ezt a titokzatosságot a mindenről tudni és véleményt formálni akaró polihisztor alkotói és befogadói attitűdjének helyenként kibogozhatatlan összefonódása, valamint ebből fakadóan egyes tanulmánykötetek témáinak szinte követhetetlen burjánzása. Így Hartyányi István mutatójának megjelenéséig gyakorlatilag áttekinthetetlenek voltak Németh László írásai. Ez a mutató az önálló kötetek kiadási adatainak rögzítése után egyszerűen a címek betűrendjében közölte az írások lelőhelyeit, így nyújtva alapvető tájékoztatást azok föltalálhatóságáról.

A Petőfi Irodalmi Múzeum által Hartyányi István és Kovács Zoltán összeállításában most kiadott *Németh László-bibliográfia* ennél sokszorosan többre vállalkozott 530 B/5-ös oldalán. 1988-ig bezárólag teljességgel közli mind Németh László műveit, mind az ezekről és az íróról szóló irodalmat, mind az utóéletével kapcsolatos cikkek leírásait.

Mindig csodálattal vettem kézbe a Petőfi Irodalmi Múzeum többnyire gigantikus bibliográfiai vállalkozásainak egyes darabjait. Mindegyikkel hatalmas, sokféle ágazó monumentális könyvészeti mű született meg, elképesztően széles körben gyűjtött hatalmas adattömegre támaszkodva. (Sokszor a Csúry István-féle Tiszántúl-bibliográfia elképzelései megvalósulásának képzetét keltve bennem.) Most is ez következett be.

A kötet négy fő fejezetre tagolódik: 1. Németh László művei, 2. A Németh Lászlóról szóló irodalom, 3. Utóélet, 4. Mutatók. Az első fő egységet további hét részre bontották az összeállítók: 1. Németh László kötetei ismertetéseikkel, 2. a Tanú repertórium és ismertetései, 3. időszaki kiadványokban stb. megjelent művei, 4. interjúi, nyilatkozatai, 5. műfordításai, 6. idegen nyelven kiadott művei, 7. drámái, dramatizált művei előadásainak ismertetései.

Az alfejezetek pusztá fölsorolása is jelzi, hogy az életmű bemutatása meglehetősen „szilánkosra” sikeredett. Ennek egyik oka lehet a bibliográfia szó eredeti tartalmához (könyvek jegyzéke) való merev ragaszkodás, mely szerint csak az önálló kötet a mérhető és regisztrálható bibliográfiai egység, az összes többi fölvétele csak kényszerűség. Nem is foglalkoztak a nem nyomtatásban jelentkező művekkel: pl. a hanglemezekkel, a képekkel (még a nyomtatásban megjelentekkel sem!), de az 1/7. alfejezet is csak a színpadi, a tévé-, a rádió- és a filmváltozatok bemutatóinak *ismertetéseit* tartalmazza.

Magáról az előadásról csak annak helyét és idejét közli. Holott bizony nem lett volna haszontalan legalább a rendező és a főbb szereplők föltüntetése, ami óriási értékkel gazdagította volna az összeállítást. Még meglepőbb, hogy míg az időszaki kiadványokban közölt Németh László-levelekre még mutatóval is fölhívja a figyelmet, addig a levelezéskötetekben megjelenteket kizárja a gyűjtésből, mondván, hogy annak közlése a kézirat-katalógus feladata. (Csak a *Levelek Magdához és az Egy barátság leveleiben* c. kiadványokat rögzíti az első alfejezetben, mint önálló köteteket.) Határozottan érzékelhető, hogy a szerkesztők nem voltak képesek dönteni a kötet vagy a mű mint elsődleges bibliográfiai egység dilemmájában. Ez pedig csak egyetlen szerkezetet eredményezhetett.

Ennek másik eredője különben még az is, hogy az anyaggyűjtéskor tömördek ismertetés, kritika került elő, amikkel az összeállítók nem igazán tudtak mit kezdeni az előbbi dilemma megoldatlansága miatt. Az önálló kötetekről megjelent recenziókkal nincs baj, azokat a megfelelő könyvek leírása után lehet közölni. De már a *Tanú* repertóriumát azért kellett megcsinálni külön (bár minden írása szerepel önállóan a 3. alfejezetben) is, hogy legyen hová odacsapni a róla szóló ismertetéseket. Így kerültek ezek a repertórium végére, holott jelentős részük nem a folyóirat egészéről, hanem egy meghatározott számáról szól. De ugyanígy levegőben lógnak a színházi és egyéb előadásokról szóló kritikák annak a műalkotásnak tényleges rögzítése, vagyis az előadások adatai nélkül, amelyről valójában szólnak.

„A kötet a bibliográfiai egység”-elv erőltetése miatt bontják a Németh Lászlóról szóló írások fejezetét is ketté: az önálló, ill. a periodikumokban megjelent művek szerint.

A harmadik, Utóélet c. fejezet is két részt tartalmaz *Szépirodalom*, ill. *Kultusz* címmel. (A *Szépirodalom* helyett én *Verseket* írtam volna, s akkor nem kellene mind a 37 tétel után megjegyzésben kiírni, hogy „vers”.)

Külön gond a használó számára, hogy az alfejezetek folytonosan változtatják a besorolás rendjét. Hol részleges (csak az éveket figyelembe vevő) kronológia, hol cím szerinti betűrend, hol éven belül is pontos időrend (pl. *Kultusz*). A részleges kronológia teljes használhatatlanságát a Németh László halálával kapcsolatos 1975. évi cikkek ötoldalnyi teljes zűrzavara mutatja. A helyenként nagyon hiányzó élőfej tovább nehezíti a keresést.

Néhol teljesen semmitmondó tételeket is találtam. Minek közlik az *Esti Hírlap* 1984. máj. 9-i számában A két Bolyai előadásáról szóló hirdetést, amikor az ebben közölt információnál többet nyújt maga a bibliográfia is a 188. oldalán, vagy a *Nagyvilág* 1962. februári száma Magyar írók külföldön c. hírvonatának leírását a 312. oldalon, ha a bibliográfia sokkal pontosabban rögzíti az *Iszony* itt csak jelzésszerű „német, finn, norvég, svéd, dán stb.” fordításait?

A mutatók fejezetének első nagyobb egysége a címmutató. Sajnos, itt is sikerült megtalálni az olvasó által legnehezebben kezelhető megoldást: műfajok szerint hét külön mutatót szerkesztettek a szépprózáról, a drámáról, a versekről, a cikkekről, tanulmányokról, a levelekről és a műfordításokról. Ennek következtében a címmutató használójának tudnia kell a keresett írás műfaját, ellenkező esetben akár négy mutatóban is keresgélhet, amit még megnehezít az élőfej teljes hiánya. Ugyancsak a cím pontos ismeretét tételezi föl a betűrendbe soroláskor a határozott és határozatlan névelők rendhatározó szerepe. Ez ismét csak a kiadvány kezelhetőségét korlátozza. Mivel a mutató készítője, Varga Katalin csak a széppróza és a dráma címeinél használja föl egy

kicsit a tipografizálási lehetőségeket, ezért a sok-sok egyenrangú tételszám miatt nem igazán eligazító a mutató. Nehéz például egy-egy írás első megjelenésére rábukkanni, amit a többszörös besorolások is bonyolítanak. Bár egy-egy kötet tartalmát fölsorolták az összeállítók, ám alszámozás híján ez nehezen használható, van ahol öt sűrűn nyomtatott oldalt kell végigböngészni egy cím keresésekor, mivel a mutatónak nincs mire hivatkoznia.

Ezt követi a színpadi, a tévé-, a rádió- és a filmváltozatok bemutatóinak időrendi mutatója, mivel azok ismertetéseit az első fejezetben a művek címeinek betűrendjében közölték a szerkesztők. E mutatót is Varga Katalin készítette.

Végezetül egy szintén tagolatlan, tipográfiai megkülönböztetések nélküli névmutatóval zárul a kötet – Hegyi Katalin munkája. Sajnos Németh László álneveit nem találtam benne, holott a bibliográfiai részben föllelhetők. A névváltozatokat sem sikerült összehozni (pl. Gyurácz és Gyurász Ferenc, vagy Horvai és Horvay István), kár érte.

A mutatók a magyar ábécé rendjét használják a magánhangzók hosszúságának megkülönböztetése nélkül.

Németh László jelentős tanulmányírói munkásságát, valamint a nagyon gazdag, róla szóló irodalmat tekintve komolyan hiányolom a tárgymutatót. Bizony az is hozzájárulna a Németh László-életmű világosabb áttekintéséhez.

S visszatérve az ismertetésem elején a Petőfi Irodalmi Múzeum gigantikus bibliográfiai vállalkozásairól mondottakhoz, azzal kell befejeznem a gondolatot, hogy a hatalmas, sokfelé ágazó monumentális könyvészeti mű megalkotásakor a használóról feledkeznek meg gyakorta. Most is így történt. Megszületett egy elképesztően széles körben gyűjtött óriási adattömegre támaszkodó bibliográfia, melynek használatához előtanulmányokra és biztos életműismeretekre van szükség.

Ám ettől függetlenül nagyon örültem a bibliográfiai adatokban minduntalan előbukkanó Tiszatáj névnek, ami jelzi, hogy folyóiratunk mily sokat foglalkozott a Németh László-i életművel. És egyáltalán nagyon sok szegedi, illetve környékbeli kutató értelmelte azt – derül ki e hatalmas munkából.

Az impozáns méretű, 1500 példányban megjelent életmű-bibliográfia helyet kell hogy találjon minden jelentősebb könyvtár és korunkkal foglalkozó irodalomtörténész kézikönyvtárában.

Gyuris György